

Received:
10.12.2025

Yakın Mimarlık Dergisi

ISSN
2547-8729

Accepted:
19.01.2026

Toplu konut alanlarında yerel mimari özelliklerinin değerlendirilmesi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi örneği

**Evaluation of local architectural features in mass housing areas:
The case of Southeastern Anatolia region**

**Kübra SUNA GİDER¹ **
**Canan KOÇ² **

ÖZET

Konut üretiminde önemli bir paya sahip olan Toplu Konut İdaresi (TOKİ), son dönem çalışmalarında bulunduğu şehirlerin geleneksel mimari özelliklerini dikkate almaya başlamıştır. Literatürde vernaküler, geleneksel, anonim ya da halk mimarisi gibi kavramlarla açıklanan yerel mimari; bir bölgenin kültürel birikimini yansıtan, toplumla uyumlu mekânsal düzenleri, yerleşik yapı alışkanlıklarını ve yerel malzemelerin kullanımını ifade etmektedir. Bu bağlamda çalışmada, TOKİ'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde inşa ettiği konut projelerinde geleneksel dokunun izlerini ne ölçüde yansıttığının ortaya konması amaçlanmaktadır. Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep ve Batman kentsel bölgelerinden seçilen örneklem alanlar tarihi kent merkezlerindeki yerel mimari özellikleri kapsamında değerlendirilmiştir. Beş tarihi kent merkezindeki yerel mimari özellikleri yapı formu, malzeme, kat adedi, cephe nitelikleri ve sokak ilişkisi bakımından ele alınarak, TOKİ'nin yerel mimari konsepti ile yaptığı uygulamalar karşılaştırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan "durum (örnek olay) çalışması" kullanılmıştır. Araştırmada literatür taraması, saha incelemesi ve fotoğraflama yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Seçilen kentlerde önce geleneksel konut tipolojileri analiz edilmiş, ardından TOKİ projeleri bu bağlamda karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bulgular, bölgenin yerel mimarisinin avlulu plan düzeni, eyvan gibi yarı açık alanlar, kalın taş duvarlar ve gölgeleme sağlayan geçiş mekânlarıyla güçlü bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Ancak TOKİ projelerinde bu özelliklerin çoğu yalnızca cephe, renk ve biçim benzetmesi gibi yüzeysel şekilde kullanılmış; iklime uyum, topoğrafya, avlu düzeni ve

¹ Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Diyarbakır, Türkiye. kubra.suna@dicle.edu.tr ORCID: [0000-0001-5742-2333](https://orcid.org/0000-0001-5742-2333)

² Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Diyarbakır, Türkiye. canan.koca@dicle.edu.tr ORCID: [0000-0003-0992-2290](https://orcid.org/0000-0003-0992-2290)

mekânsal örgütlenme gibi temel öğeler yeterince yansıtılmamıştır. Özellikle iklimsel açıdan teknolojik gelişmeler paralelinde yerel mimari uygulamalarının artırılması büyük önem taşımaktadır. Yerel kimliğin giderek kaybedildiği kentlerde yöresel mimari özelliklerin kullanımı sosyo-ekonomik ve fiziksel sürdürülebilirlik açısından da fayda sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: TOKİ projeleri, yöresel mimari, iklimle uyumlu tasarım, geleneksel konut.

ABSTRACT

The Housing Development Administration (TOKİ), which has a significant share in housing production, has begun to consider the traditional architectural characteristics of the cities where it operates in its recent projects. Local architecture, explained in the literature with concepts such as vernacular, traditional, anonymous, or folk architecture, refers to spatial arrangements that reflect the cultural heritage of a region, harmonious with the community, established building habits, and the use of local materials. In this context, the aim of this study is to reveal the extent to which TOKİ reflects the traces of the traditional fabric in its housing projects built in the Southeastern Anatolia Region. Sample areas selected from the urban regions of Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep, and Batman were evaluated within the scope of local architectural characteristics in their historical city centers. The local architectural characteristics of the five historical city centers were examined in terms of building form, materials, number of floors, facade characteristics, and street relations, and TOKİ's applications were compared with its local architectural concept. The study used a "case study," one of the qualitative research designs. Literature review, field research, and photography methods were used together in the research. In the selected cities, traditional housing typologies were first analyzed, and then TOKİ projects were examined comparatively within this context. The findings show that the local architecture of the region has a strong character with its courtyard plan layout, semi-open areas such as iwans (vaulted halls), thick stone walls, and transitional spaces providing shade. However, in TOKİ projects, most of these features have been used only superficially, such as facade, color, and form imitation; fundamental elements such as adaptation to climate, topography, courtyard layout, and spatial organization have not been adequately reflected. Increasing the application of local architectural practices, especially in line with technological developments, is of great importance, particularly from a climatic perspective. In cities where local identity is increasingly being lost, the use of regional architectural features provides benefits in terms of socio-economic and physical sustainability.

Keywords: TOKİ projects, local architecture, climate-adapted design, traditional housing.

1. GİRİŞ

Kentlerdeki nüfus artışı karşısında konut gereksinimi giderek artmakta, konutlar zamanla değişime uğramaktadır. Özellikle sosyo-kültürel ve ekonomik yapıdaki değişimler konutların formu, malzemesi, yapım tekniği gibi özelliklerine yansımaktadır. Bir yandan geleneksel konutlar kullanıcıların istekleri doğrultusunda fiziksel ve işlevsel açıdan değişmekte (Perker ve Akıncıtürk, 2011), diğer yandan modern konutlar teknolojinin de etkisiyle farklı nitelikler kazanmaktadır.

Yaşanan değişimlerle birlikte kentlerin özgün dokuları ve geleneksel konut dokuları yeniden şekillenmektedir. Toplumsal yaşam biçimlerinin fiziksel çevreyle etkileşimi sonucunda (Birlik, 2002) kent kimlikleri giderek birbirine benzemektedir. Toplumun yaşamını sürdürdüğü kentsel mekânda yoğun dokuları oluşturan konutlar da tarih boyu insanların ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap verecek şekilde üretim ve mekânsal anlamda farklılaşmakta (Dikici Köseoğlu ve Aydın, 2009), geleneksel dokudan uzaklaşmaktadır.

Günümüzde birçok kent kültürel, ekonomik ve hukuki yönlerden gelişmekte, meydana gelen gelişim ve işlevsel değişimlerden geleneksel dokular önemli ölçüde etkilenmektedir (Septirina, ve ark., 2016). Bu bağlamda, yapının genel tarzını ve iç işlevlerinin verimliliğini belirleyen mimari plan türleri (Wang, ve ark.,2025) çeşitlenmektedir.

Artan konut ihtiyacının giderilmesinde önemli bir paya sahip Toplu Konut İdaresi (TOKİ), kentlerin yerel özelliklerini dikkate almadan konut üretimiyle eleştirilere ve bilimsel çalışmalara konu olmaktadır. 1984 yılı sonrasında özellikle dar ve orta gelirliler için konut üretiminde aktif rol alan TOKİ son dönemde inşa ettiği konutlarda yerel mimariye uygunluğu esas almaya başlamış ve çeşitli kentlerde uygulamalar yapmıştır. Bir yörenin kültürel kimliğini ve toplumsal alışkanlıklarını barındıran özellikler olarak tanımlanan yerel mimari (Glassie 1990; Kısa Ovalı ve Delibaş, 2016) kelimesinin “vernaküler, anonim, yerli, halk, geleneksel mimari” şeklinde kullanımları literatürde görülmektedir. Yerel mimariyi Kuban (1995), toplumun ortak değerleri doğrultusunda gelişen yerel ustalığın etkisiyle, yapım sürecinde doğal ve organik yaklaşımların kullanıldığı yapı türü olarak ifade etmektedir (Kısa Ovalı ve Delibaş, 2016).

Yerel mimari belirli bir tasarım sistematığıyla yetişmiş profesyonel mimarlar yerine, halkın içinden gelen yapı ustalarının elinden çıkan yapılar olarak tanımlanır. Böylece yerel mimari yapıları, yörenin kendine has yapı teknikleri ve malzemeleriyle biçimlenmiş, gelenekleri ve kimliği yansıtan, insanlığın deneyimleriyle geliştirdiği mekânsal ve yapısal çözümlerin bütünüdür. Doğal çevresiyle uyum içinde şekillenen bu yapılar, durağanlıktan uzak, işlevsel ve akılcı çözümlere sahiptir. Çevreye zarar vermeyen bu mimari anlayış, günümüzün sürdürülebilir ve ekolojik tasarım yaklaşımlarına öncülük etmektedir (ICOMOS, 2013; Kısa Ovalı ve Delibaş, 2016).

Bu kapsamda, toplu konut üretiminde aktif rol alan TOKİ 2014 yılında “7 iklim 7 bölge” projesi çerçevesinde yerel mimariyi esas alan konut üretmeye başlamış, yöresel mimari özellikleri daha çok cephelerde uygulayarak yapılar inşa etmiştir. Deprem sonrası afet konutu uygulamalarında konutlar Zemin+ 3/4 katı geçmeyecek şekilde tasarlanmış, şehrin sosyo-kültürel ve demografik yapısına, yerel mimariye uyumlu olarak yapılmıştır (TOKİ Kurum Profili, 2024).

Ayrıca TOKİ, “Türkiye İklim Değişikliği Eylem Planı” doğrultusunda yürüttüğü konut projelerinde enerji verimliliği, iklime duyarlılık, ekolojik nitelikteki yerel mimari ve yerel yapı malzemeleri ile kentsel yeşil alanların artırılması gibi konulara önem vererek “Yeşil Kalkınma Hedefleri”ne katkı sunmaktadır (TOKİ Kurum Profili, 2024).

Çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Batman ve Gaziantep illerinden örneklem alanlar seçilmiş, toplu konut alanlarının mevcut özellikleri değerlendirilerek yerel mimari özelliklerini yansıtıp yansıtmadıkları ortaya konmuştur. Örneklem toplu konut alanları kentsel bölgelerden belirlenmiş olup, tarihi kent merkezlerindeki yerel mimari özellikleri değerlendirilmiştir. Beş tarihi kent merkezindeki yerel mimari özellikleri yapı formu, malzeme, kat adedi, cephe nitelikleri ve sokak ilişkisi bakımından ele alınarak, TOKİ’nin yerel mimari konsepti ile yaptığı uygulamalar karşılaştırılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM (METODOLOJİ)

2.1.Araştırma Materyali

Çalışma alanı olarak Diyarbakır’da Maliye konutları, Şanlıurfa’da Maşuk, Mardin’de İstasyon, Gaziantep’te Kuzeşehir 6. Etap ve Batman’da Hasankeyf toplu konut alanları seçilmiştir (Tablo 1). Örneklem alanların belirlenmesinde kentsel alanlarda kuonumlanması ve TOKİ’nin yerel mimariyi esas alan projelerinden olmasına dikkat edilmiştir.

Diyarbakır ilinde Maliye konutları Yenişehir ilçesinde konumlanmakta olup, çevresinde konut alanları ve boş alanlar bulunmaktadır. Şanlıurfa ilinde bulunan Maşuk TOKİ konutları Karaköprü ilçesi Maşuk mahallesinde yer almaktadır. Konutların çevresinde boş alanlar ve farklı etaplarda yapılan toplu konutlar bulunmaktadır. Mardin ilindeki İstasyon TOKİ konutları Kızıltepe ilçesi İstasyon mahallesinde yer almaktadır. Mardin Kızıltepe bulvarında yer alan bu konutların etrafında boş alanlar ve konutlar bulunmaktadır. Gaziantep ilinde yer alan Kuzeşehir 6. Etap TOKİ konutları Şhitkamil ilçesi Dünderlı mahallesinde yer almaktadır. Yapıların etrafında farklı etaplarda yapılan TOKİ konutları ve boş alanlar bulunmaktadır. Batman Hasankeyf ilçesinde yapılan TOKİ konutları Raman Dağı eteklerinde bulunmaktadır.

Tablo 1. Çalışma alanının genel özellikleri

Yer	Açıklama	Görsel
Diyarbakır Maliye Konutları	Yöresel mimarinin esas alındığı alanda 277 adet konut bulunmaktadır. İhale kapsamına konutların yanı sıra cami, 14 dükkânlı bir ticaret merkezi, çevre düzenleme ve altyapı çalışmaları yer almaktadır (URL-1).	
Şanlıurfa Maşuk Toplu Konutları	Yöresel mimari ve mahalle konsepti dikkate alınarak hazırlanan Maşuk Bölgesi 5. Bölge 1. Etapta; toplam 982 adet konut, bir cami, bir ticaret merkezi ile çevre düzenleme uygulamaları planlanmıştır (URL-2).	
Mardin (İstasyon TOKİ) Merkez Kentsel Dönüşüm Konutları	Yöresel mimarinin esas alındığı projenin 2014 yılında 375 adet konut, 16 derslikli ilköğretim okulu, büfe ve sosyal tesislerden oluşacak şekilde ihalesi yapılmış 2018 yılında tamamlanmıştır (URL-3).	
Gaziantep Kuzeyşehir Projesi	Kuzeyşehir Projesi 6. Etap kapsamında yöresel mimariyi dikkate alan 727 konut inşa edilmiştir. Projede eğitim, sağlık ve sosyal tesislere yer verilmiştir. Yatay mimariyi dikkate alarak yapılan projede konutların 365'i 2+1, 298'i 3+1, 64'ü de 4+1 şeklinde tasarlanmıştır (URL-4).	
Batman Hasankeyf Toplu Konutları	İlisu barajının yapımı nedeniyle uygulanan yeni yerleşim Hasankeyf'in yaklaşık 2 km kuzeyinde, Raman Dağı'nın eteklerinde yer almaktadır. Artuklu mimarisinden esinlenilerek yapılan proje 305 ha büyüklüğünde ve 4 etaptan oluşmuştur (Ayçam ve ark., 2022). Proje kapsamında 875 adet konut inşa edilmiştir (URL-5).	

Çalışmada, araştırmanın materyalini oluşturan Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep ve Batman'a ait yerel mimari özellikleri alt başlıklar altında ele alınmıştır:

Diyarbakır'ın Yerel Mimari Özellikleri: Diyarbakır kentinde Suriçi bölgesinde bulunan geleneksel dokunun şekillenmesinde bölgede hissedilen sıcak-kuru iklimin etkileri görülmektedir. İklim, mekanların avlu etrafında düzenlenmesine neden olmuştur. Geleneksel Suriçi konutları kare, dikdörtgen ve yamuk planlı avlusu olan bir, iki, üç ya da dört yapı kütesinden oluşmaktadır. Konutlar genellikle 1-2 katlı olup, 3 katlı konut örneklerine de rastlanmaktadır (Özyılmaz, 2017). Geleneksel konutlarda su, gölge ve yarı açık alanlar tasarımda etkin rol oynamaktadır. Avlu etrafındaki yapı kütleleri mevsimlere uygun olacak şekilde tasarlanmış; güneyde yazlık, kuzeyde kışlık mekanlar bulunmaktadır. Doğu ve batıya yönlendirilen kütleler ise genellikle dört mevsim kullanılan alanlardır. Geleneksel konutlarda en çok kullanılan mekanlardan biri üç tarafı kapalı, büyük kemer veya kemerlerle avluya açılan "eyvandır". Üst katta da yer alabilen eyvanlar yazın ev halkının yaşamını sürdürdüğü mekanlardır (Yıldırım, 2006; Bekleyen ve Dalkılıç, 2011). Geleneksel konutların ana malzemesi bölgede bulunan bazalt taş olup, toprak, kerpiç ve ahşap malzeme kullanımı da görülmektedir. Pencere boşluklarının oluşturulmasında düz lento, basık kemer, yarım daire ile sivri kemerler ve üç ile beş dilimli kemer türlerinden yararlanılmıştır. Bu açıklıklar çoğu yapıda yaklaşık 90–100 cm genişliğindedir (Bekleyen ve Dalkılıç, 2011). Yapılarda yüksek tavanların oluşturduğu aydınlatma ihtiyacı, ışığın üstten alınmasını sağlayan tepeler pencerelerini zorunlu hâle getirmiştir. Bodrum katlarına ait pencereler ise çeşitli biçimlerde, kimi zaman basık veya kaş kemerli, kimi zaman kare ve dikdörtgen olarak yapılmıştır (Bekleyen ve Dalkılıç, 2011). Avlulu yapıların bitişik düzende olması ve yüksek duvarlar dar sokak dokusunda etkili olmuştur (Şekil 1).

Şekil 1. Diyarbakır Suriçi bölgesi sokak dokusu ve geleneksel konutlar (Suna Gider, 2021)

Şanlıurfa'nın Yerel Mimari Özellikleri: Şanlıurfa geleneksel kent dokusunun oluşumunda, yörenin iklim koşulları ve kültürü rol oynamıştır. Geleneksel konutlar neredeyse düz bir zemin üzerinde inşa edilmiştir. Sokak dokusunun organik bir şekilde oluştuğu düşünülse de ana sokakların hakim rüzgarı içine alacak şekilde doğu-batı yönelimli olarak yapıldığı görülmektedir.

Bu durumda sıcak yaz aylarında etkili olan rüzgârlar, sokak dokusu içinde kendiliğinden bir hava dolaşımı oluşturarak doğal serinleme sağlamaktadır (Akçal, 2010). Sokak genişlikleri 2,5-3,5 m arasında değişmektedir. Mahremiyet amacıyla sokağa bakan duvarlar yüksek yapılmış ve zemin katlarda tek açıklık olarak kapılar bırakılmıştır (Büyükkırcalı, 2019; Erçetin, 2020). Geleneksel kent dokusunda kabaltılara ve halk arasında “tertibe” olarak adlandırılan çıkmaz sokaklara rastlanılmaktadır (Akkoyunlu, 1989; Parvaresh, 2013) (Şekil 2).

Şekil 2. Şanlıurfa geleneksel sokak dokusu ve konutlar (Suna Gider, 2024)

Şanlıurfa geleneksel konutları, açık bir avlu etrafında eyvanların, odaların, kiler vb. birimlerin sıralanması ile meydana gelmektedir. Konutların bazılarında “zerzembe” olarak adlandırılan yarı bodrum katlar bulunmakta, bu alanlar ahır, depo, kiler gibi amaçlarla kullanılmaktadır (Akçal, 2010). İklimsel etkenler avlulu konutlarda eyvanların ve süs havuzlarının oluşmasını sağlamıştır (Karaçizmeli, 2011). Odalar genellikle 3,5-4 m yüksekliğe ve 20-25 m² büyüklüğe sahiptir. Alt katta yer alan odaların cephe açıklıkları avluya yönlendirilmiştir. Yerden 1,5-2 m yükseklikteki odaların önünde balkon görevi üstlenmiş olan “gezenekler” bulunmaktadır (Güzel, 2013). Düzensiz parseller alt ve üst kat planları arasında farklılıklar oluşturmuş, üst kattaki odalar içinde düzgün geometrik alanlar oluşturabilmek için bazen sokağa taşan çıkmalar (çardak) yapılmıştır (Güzel, 2013). Genellikle 2 katlı olarak yapılan konutlar yığma yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Konutların ana yapım malzemesi kalker (Büyükcım ve Zorlu, 2018) olup, yardımcı olarak ahşap ve metal malzemeler kullanılmıştır (Parvaresh, 2013).

Mardin’in Yerel Mimari Özellikleri: Mardin geleneksel kentinin eğimli arazi üzerinde konumlandırılmasıyla kente karakteristik bir özellik kazandırılmıştır. Tarihi kentin sokak dokusu yapıların dış duvarları veya yüksek avlu duvarları ile sınırlanmıştır (Kalak, 2018; Kalak ve Bakar, 2021). Doğu- batı aksı üzerinde bulunan sokaklar eğime paralel bir rampa şeklinde iken kuzey- güney aksı üzerindeki ise eğime diktir. Bu durum kuzey- güney aksının birçok yerinde merdivenli sokakların oluşmasını sağlamıştır (Özbek, 2004; Koç, 2019).

Dar ve kıvrımlı olan sokaklarda bulunan kabaltılar/abbaralar ile sokakları çevreleyen konutların yüksek dış duvarları, güneş etkisini azaltarak tüm gün devam eden gölgelik alanlar oluşturmaktadır (Tural, 2009). Eğimli topografya Mardin geleneksel konutlarında çok katlı tasarımın doğmasına neden olmuştur (Koç, 2019). Konutların sokak cepheleri mahremiyetin sağlanması amacıyla zemin katlarda sağır bırakılmış, zemin kat üstünde ise pencere açıklıkları yapılmıştır. Pencereler daha çok konutun iç avlusunda bulunmaktadır (Kalak ve Bakar, 2021). Geleneksel konutlar yığma yapım yapım tekniğinde inşa edilmiş, ana yapım malzemesi olarak sarı kalker taşı kullanılmıştır. Konutlarda üst örtü genellikle tonozdan meydana gelmekte ve çatı sistemi ise düz dam olarak yapılmaktadır (Alioğlu, 2000; Dalkılıç ve Aksulu, 2004; Büyükçam ve Zorlu, 2018). Mardin’de yazın yoğun güneş etkisi ve topoğrafyanın konutları güneye yönlendirmesi, geleneksel konutların iç mekânlarının iklime göre şekillenmesine neden olmuştur (Tural, 2009). Gün içerisinde sıkça kullanılan revak, eyvan gibi yarı açık mekanlar özellikle batı güneşinden korunacak şekilde konumlandırılmıştır (Alioğlu, 2001; Tural, 2009), (Şekil 3).

Şekil 3. Geleneksel Mardin konutları (URL-6)

Gaziantep’in Yerel Mimari Özellikleri: Geleneksel Gaziantep evlerinin oluşumunda farklı kültürlerin, inançların ve geleneklerin önemli etkileri bulunmaktadır. İklim ve toplumun sosyo-kültürel yapısına göre biçimlenen sokaklar genellikle daralıp genişleyen, kıvrımlı ve eğimli bir şekilde oluşmuş, sağır duvarlara sahip yapılarla çevrelenmektedir. Gölgelik alanlar oluşturulması amacıyla yüksek bahçe duvarları ve kabaltılar uygulanmıştır (Günaydın ve Altunkasa, 2019). Geleneksel konutlar avlu, eyvan, odalar, mutfak, kiler, mağara, bardakaltı, ahır ve tuvalet gibi mekânlardan oluşmakta, zengin ailelerin konutlarında bunlara ek olarak hamam bulunmaktadır. Zemin katlarda avlu etrafında genellikle mutfak, tuvalet gibi servis birimleri, üst katlarda odalar ve varsa eyvan yer almaktadır (Erman ve Geyyas Gören, 2022). Konutlar genellikle 2, nadiren 3 katlı (Taşçıoğlu, 2020) olup, çoğunlukla güneye yönlendirilmiştir (Günaydın ve Altunkasa, 2019). Geleneksel konutların avluya ve sokağa bakan cepheleri birbirinden farklıdır. Sokak cephesinin giriş katında sadece avlu kapısı yer alırken, üst katlarda pencereler, çıkmalar, kapılar, kafesler bulunmaktadır. Sokağa bakan cephede pencere sayısı az yapılmışsa, iç mekânı belirginleştirmek adına çıkmalar yer almaktadır (Gezinmez, 2019).

Geleneksel konutların yapımında, yumuşak kalker özellikli havara taşı ile sert kalker türü olan keymih, topak taşı, minare kayası, basalt, beyaz ve kırmızı mermer ile çevrede doğal olarak bulunan farklı renklerde taş çeşitleri kullanılmıştır. Kullanılan taş cinsleri, evleri dayanıklı hale getirirken, aynı zamanda yazları serin, kış aylarında ise sıcak mekânlar sağlamaktadır. Geleneksel konutlar 'kargir' yapım sistemi ile inşa edilmiştir (URL-7).

Şekil 4. Geleneksel Gaziantep konutları (URL-8)

Batman'ın Yerel Mimari Özellikleri: Batman kentinin ilçelerinden biri olan ve Ortaçağa ait tarihî yapıların çoğunun yer aldığı Hasankeyf'in kent dokusu iç kale, yukarı şehir ve aşağı şehirden meydana gelmektedir. Kalenin üst tarafında bulunan yukarı şehir geleneksel kent dokusunun bulunduğu bölgedir. Nehrin kıyısında konumlanan aşağı şehir kısmında kervansaray, han, cami gibi kentin sosyal alanları yer almıştır (Yılmaz, 2019). İç kalede yerleşim, topografyanın bir sonucu olarak teras şeklinde yapılan konutlardan oluşmuştur (Tümer, 2022). Kent içinde bulunan kamu ve anıtsal yapılar genellikle düz alana konumlandırılırken, ticari alanlar ve konutlar bitişik nizamda olacak şekilde topografyaya paralel yerleştirilmiştir. Kayanın oyularak elde edildiği mekânlar ve yığma tekniği kullanılarak inşa edilen yapıların birlikteliği çok katmanlı bir şehir dokusu oluşturmuştur (Ayçam ve ark., 2022). Hasankeyf'deki konut mimarisi farklı inançların, geleneklerin, kültürlerin ve ekonomik yapının etkisiyle şekillenmiştir. Ev yada "beyt" adı verilen konutlar sokaklarla sınırlanmış mahalle içinde her biri bağımsız olarak tasarlanmıştır. Genellikle iç avlulu ve 1-3 odadan oluşan (Yılmaz, 2019) konutlarda genel olarak taş malzeme kullanılmıştır (İsen, 2014). Sokaktan yaklaşık 1,5-2,0 m yüksekliğinde duvardan geçilerek ulaşılan konutlarda bulunan avlularda genellikle hamam, tuvaletler, sarnıçlar ve tandır mekânları bulunmaktadır (İsen, 2014). Konutlar genellikle oyma yöntemi ile yapılmıştır (Tümer, 2022). Üst örtü biçimlenmelerinde kayaya oyulan amorf şekillerin yanında yığma teknikle inşa edilen tonoz ve kubbe kullanımları bulunmaktadır (Numan ve Owen, 2011; Yılmaz, 2019) (Şekil 5).

Şekil 5. Hasanköy görselleri (Koç, 2018)

2.2. Araştırma Yöntemi (Metod)

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan “durum (örnek olay) çalışması” kullanılmıştır. Nitel araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreç izlenmektedir (URL-9). Durum çalışmasında (case study), güncel bir olay incelenmekte, detaylı analizle nasıl ve niçin sorularına cevap aranarak veriler toplamaktadır (Berg, 2001; Özdemir ve Tuti, 2023). Durum desenindeki araştırmalar “araştırma sorularının belirlenmesi, analiz (bireysel/grup), verilerin birbirine bağlanması ve bulguların yorumlanması” olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır (Yin, 1994; Özdemir ve Tuti, 2023).

Araştırmada, Toplu Konut İdaresi uygulamalarının yerel mimari özelliklerini “nasıl” yansıttığı araştırma sorusu üzerinde durularak literatür taraması yapılmış, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden örnek alanları belirlenmiştir. Literatür taraması ile seçilen kentlerin yerel mimari özelliklerine yönelik bilgiler toplanmıştır. Belirlenen toplu konut alanlarının fiziksel mekâna ilişkin düzenlemelerini ortaya koymak ve yerel mimari özelliklerini ele almak amacıyla saha çalışması yapılmış, yerinde gözlem ve fotoğraflama teknikleri ile alanlar incelenmiştir. Beş şehirdeki geleneksel doku ve toplu konut uygulamaları karşılaştırılarak ele alınmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada örnek alanlar olarak belirlenen Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin, Batman ve Gaziantep kentlerinde Toplu Konut İdaresi’nin yerel mimari özelliklerini esas alarak uyguladığı toplu konut alanları irdelenmektedir.

3.1. Diyarbakır- Maliye Konutlarının Özellikleri

İncelenen toplu konut alanında sokaklar geleneksel dokuya kıyasla daha geniş olup, birbirini dik kesen sokak yapısı görülmektedir. Binalar arasında bahçe, park, oyun ve spor alanları ile otoparklar düzenlenmiştir. Gün içerisinde park alanları çocuklar ve ebeveynleri tarafından aktif olarak kullanılmaktadır (Şekil 6).

Diyarbakır geleneksel kent dokusunda sosyal donatı alanları mevcut olmayıp, insanlar daha çok avlu ve eyvanlarda vakit geçirmektedirler. Ayrıca geleneksel sokak dokusunda araçların park edileceği alanlar yok denecek kadar azdır.

Şekil 6. Diyarbakır Maliye konutları (Suna Gider, 2024)

Konutlarda yapı malzemesi olarak beton ve tünel kalıp yapım sistemi kullanılmıştır. Cephelerde taş kaplama (zemin katta) ve kabartmalı duvar süsleri yer almaktadır. Diyarbakır geleneksel evlerinde ana malzeme olarak bölgede bulunan bazalt taşı kullanılmış, konutlar yığma olarak yapılmış, duvar kalınlıkları TOKİ konutlarına kıyasla daha kalındır. Bazalt taşının geleneksel evlerde kullanılmasının sebepleri; kolay bulunması, ısı korunumunu sağlaması, dayanıklı olması, sıcak yaz günlerinde avlu zemin döşemesinde kullanılan gözenekli bazalt taşlarının suyu tutarak ortamın nemini arttırması gibi etkiler olarak sıralanabilir. TOKİ konutlarında zemin katında kullanılan kaplama taş dokusu bu etkileri oluşturmamakta, ancak estetik bir görünüm sunmaktadır (Şekil 3). TOKİ konutları zemin+4 katlı olacak şekilde yapılmış, 2+1 ve 3+1 plan tiplerine sahiptir. Konut blokları farklı yönlere yönlendirilmiştir. Toplu konut alanındaki yapılar kat adetleri, avlu ve eyvan kullanımı, yazlık, kışlık ve baharlık mekanlar açısından geleneksel konutlardan farklılaşmaktadır.

Şekil 7. Diyarbakır Maliye konutları cephe örnekleri (Suna Gider, 2024)

Diyarbakır geleneksel konutlarında yöresel malzeme kullanımı, topografya ve iklimsel veriler ile geleneklerin şekillendirdiği mekân oluşumu, uygun yönelim, yaz mevsiminde konforlu alanlar (avlu, eyvan ve süs havuzları) sağlayan birimler görülmektedir. Yöresel mimariye uygun olarak yapılan TOKİ konutlarında sadece dış cephede bazalt taş kaplaması görülmekte, modern konut dokusu içinde inşa edilen bu toplu konutların, bulunduğu yöreye ait esintiler bulundurması şehrin tarihi kimliğine katkıda bulunmaktadır.

3.2. Şanlıurfa – Maşuk Toplu Konut Alanının Özellikleri

Şanlıurfa ili Karaköprü ilçesi Maşuk mahallesinde inşa edilen toplu konut alanı az katlı ve yatay mimari anlayışla şekillendirilmiştir. Mahalle konsepti dikkate alınarak hazırlanan projede, topoğrafyaya uyum sağlanması, yerleşimin yeşil alanlarla desteklenmesi, araç kullanımının sınırlandırılması ve ulaşımın yaya odaklı kurulması temel tasarım kararları olarak belirlenmiştir (URL-10).

Eğimli alanda uygulanan toplu konut alanı içinde cami, ticari alanlar, parklar, oyun ve spor alanları bulunmakta olup, bu alanlar gün içinde aktif olarak kullanılmaktadır (Şekil 8). Şanlıurfa geleneksel dokusu ise daha düz bir alanda yer almakta ve sosyal donatı alanları yok denecek kadar azdır.

Şekil 8: Şanlıurfa Maşuk toplu konutları sosyal donatı alanları (Suna Gider, 2024)

Tünel kalıp yapım sistemi ile yapılan toplu konutların yapım malzemesi betondur. Geleneksel konutlara benzetilmesi amacıyla cephede kalker taşı kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır. Geleneksel evlerin cephelerinde görülen pencere işçiliği, taş işçiliği TOKİ konutlarında yapılmamıştır. Geleneksel konutlarda ve TOKİ konutlarında teras çatı kullanılmıştır. Geleneksel konutlarda iklimlendirme açısından önemli olan eyvan, süs havuzu ve avlu gibi elemanlar TOKİ konutlarında bulunmamaktadır. Ancak TOKİ konutlarının balkonların geniş tutulduğu görülmektedir. TOKİ konutları geleneksel kent dokusundaki gibi belirli bir yöne yönlendirilmemiştir. TOKİ konutları zemin+4 kat ve üzerinde yapılmış, kat adetleri değişkenlik göstermektedir (Şekil 9).

Şekil 9: Şanlıurfa/Maşuk sosyal konutları (Suna Gider, 2024)

Toplu konut alanı ve geleneksel konutlardaki yapım malzemeleri ve yapım şekilleri farklı özellikler taşımakta, kalker taşı etkisinin kaplamayla sağlanmaya çalışılması gibi çabalar benzerlik oluşturmuştur. Eyvan gibi geleneksel mimari öğenin yansıtılmaması, gölgelik alanların yetersiz olması, pencere ve taş gibi ince işçiliklerin yapılmaması geleneksel mimariye uygunluk açısından eksikliklerdir. Ticari alanların konutlarla iç içe olması geleneksel mimariyle uyumlu değildir.

3.3. Mardin-Merkez Toplu Konut Alanının Özellikleri

Kızıltepe Bulvarı'nın güneydoğusunda konumlanan toplu konut alanı düz bir alanda yer seçmiştir. Bloklar etrafında 8-10 m genişliğinde ve asfalt kaplama taşıt yolu ile parke taşı döşemeli yaya yolları, bloklar arasında ise otoparklar bulunmaktadır (Şekil 10). Geniş park ve oyun alanları tasarlanmıştır.

Şekil 10: Mardin merkez kentsel dönüşüm ve gelişim projesinin görselleri (URL-11)

Konutlar genel olarak zemin+3 ve zemin+4 katlarından oluşmaktadır. TOKİ konutları tünel kalıp yapım sistemi ile yapılmış olup, yapı malzemesi betondur, cephelerde taş kaplama şeklinde uygulamalara rastlanmaktadır. Geleneksel konutlarda ana malzeme olarak bölgede bulunan kalker taşı kullanılmış, konutlar yığma olarak yapılmış, duvar kalınlıkları TOKİ konutlarına kıyasla daha kalındır.

TOKİ konutlarında 2+1, 3+1 gibi plan düzenlemeleri görülürken, Mardin geleneksel konutlarında plan tipi olarak L ve U formlar bulunmaktadır. Geleneksel mimaride açık alanlar, yarı açık alanlar (eyvan), mahzen, ahır yer alırken, TOKİ uygulamasında böyle bir durum söz konusu değildir. TOKİ'nin yaptığı projede pencere açıklıkları kemerler ile geçilmiş, yerel mimariye atıfta bulunan geniş balkonlara, kemerlere ve taş kaplamalara yer verilmiştir. Kemer bir süs öğesi olarak hem balkon kısmında, hem de pencere de kullanılmıştır (Şekil 10; Şekil 11).

Şekil 11: TOKİ'nin Mardin'de uyguladığı yerel mimariye uygun konut cephesi (URL-12)

Topoğrafya ve iklime bağlı olarak geleneksel dokudaki konutlarda temel yaşama birimleri güneye yönelirken, toplu konut alanında yapıların yönelişi farklı yönlere doğru olmuştur. Geleneksel sokak dokusunda yapıların gölgelerinin sokaklar üstüne düşmesiyle sokakların serin olması, konutların konumlanmasında teraslama kullanılarak rüzgarın her eve ulaşması sağlanırken, toplu konut alanında iklimsel özellikler dikkate alınmamıştır. TOKİ konutlarında cephe kaplamaları, pencerelerde süs öğesi olarak kemer ve balkon parapetleri gibi kullanımların, geleneksel mimarideki amacın düşünülmeden daha çok estetik olarak tasarlandığı tespit edilmiştir.

3.4. Gaziantep-Kuzeyşehir Projesi 6. Etap Toplu Konut Alanının Özellikleri

Projede, geleneksel sokak dokusu göz önünde bulundurularak yatay mimari yaklaşımı ile bir mahalle kurgusu hedeflenmiştir. Merkeze yerleştirilen cami veya kamu yapıları etrafında organik sokak dokusu oluşturulmuştur. Konutlar arasında park, oyun ve spor alanları ile otoparklar bulunmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12: Kuzeyşehir Projesi 6. Etap görselleri (Suna Gider, 2024)

TOKİ konutları zemin+1,2,3 gibi farklı kat adetlerine sahip olup, 2+1, 3+1 ve 4+1 plan tipleri bulunmaktadır. Konut blokları belirli bir yöne yönlendirilmemiştir. Tünel kalıp yapım sistemi ile yapılan konutların yapım malzemesi betondur. Ancak, geleneksel konutlarda kullanılan taş çeşitlerinden bazıları toplu konutlarda cephe kaplamasında kullanılmıştır (Şekil 13).

Şekil 13: Kuzeyşehir Projesi 6. Etap kat yükseklikleri (Suna Gider, 2024)

Kuzeyşehir 6. Etapta yapılan sosyal konut ve donatı alanlarının yerel mimari unsurlarını yansıtma prensibi ile projelendirilmesinde, kent dokusunda başarıya ulaşılmasının yanında konut tipolojisinde bunu gerçekleştirilemediği görülmektedir. Geleneksel kent dokusuna uygun olarak organik bir sokak dokusu oluşturulmuş, ancak avlulu konut tipolojisi, yapıların çok katlı olmasından dolayı uygulanamamıştır. Avlu tipolojisinin iklim kontrolü üzerindeki etkisi yapıların güney cephelerinde ahşap ızgara kepenklerle sağlanmaya çalışılmıştır. Yığma yapım tekniğinin temel malzemesi olan taş malzeme yapıların zemin katlarında kaplama malzemesi olarak kullanılmıştır.

3.5. Batman-Hasankeyf Toplu Konut Alanının Özellikleri

Toplu konut alanı içinde konutların yanı sıra belediye, kaymakamlık, ilçe emniyet müdürlüğü, ilçe halk eğitim merkezi ve kütüphane, müftülük, ptt, ilçe tarım müdürlüğü, il jandarma komutanlığı gibi resmi kurumlar ile sağlık ocağı ve eğitim tesisleri bulunmaktadır. Konutlar arasında bahçe alanı, park, oyun ve spor alanları ile otoparklar düzenlenmiştir (Şekil 14).

Şekil 14: TOKİ projesinde sosyal donatı alanları (URL-13)

İnşa edilen konutların 815 tanesi 3+1 plan tipinde ve müstakil olarak yapılırken, 60 tanesi ise 3 katlı binalar şeklinde oluşturulmuştur. (URL-14). Yapı malzemesi beton olan konutlarda tünel kalıp yapım sistemi kullanılmıştır. Konutlarda kemerli pencere kullanımları görülmektedir. Balkonlarda kullanılan parapetler geleneksel mimariye benzetilmiştir (Şekil 15).

Şekil 15: Tek katlı ve üç katlı olarak yapılan TOKİ konutları (Koç, 2018)

Toplu konut alanı Yukarı Şehirdeki kent dokusuyla karşılaştırıldığında, parsellere göre şekillenen diyagonal yol tasarımlarının organik kent dokusunu yansıtmadığı, konut dokusunun Hasankeyf'in özgün geleneksel konut mimarisi ile uyuşmadığı görülmektedir (Ayçam ve ark., 2022). Geleneksel dokudaki yapılar oyma tekniği ve doğal malzeme ile yapılırken TOKİ konutlarında geleneksel malzeme kaplama şeklinde kullanılmıştır. Geleneksel evlerde kullanılan tonoz ve kubbeler, TOKİ konutlarında cephelere yansıtılmaya çalışılmıştır.

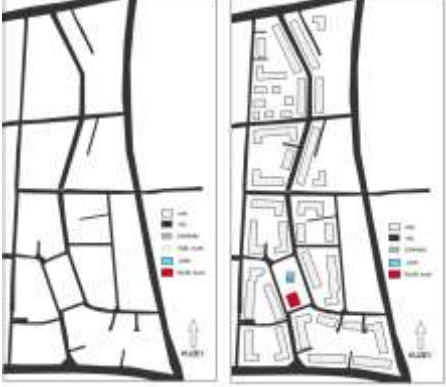

4. SONUÇ

Konut alanlarının yerleşim karakterini etkileyen temel unsurların başında topoğrafya, iklim ve kültürel özellikler gelmektedir. Diyarbakır ve Şanlıurfa'da geleneksel konutlar, organik dar sokaklar üzerinde gelişmiş, bitişik düzenli ve içe kapalı bir yerleşim sergiler. Konutlara ulaşım, çoğunlukla sokak üzerindeki avlu girişlerinden ya da farklı sokak kapılarından gerçekleşir. Eğimli bir topografyaya sahip Mardin'de, geleneksel konutlar arazi yapısı ve parsel derinliğinin etkisiyle teraslar oluşturacak biçimde yerleşmiştir. Dar sokaklarla çevrili bu konutlar, çok katlı, sıkışık, homojen ve geometrik düzen içermeyen bir dokuda görülür (Büyükçam & Zorlu, 2018).

Gaziantep geleneksel konutları dış mekandan soyutlanarak avluya dönük bir şekilde tasarlanmıştır. Sokaklar genellikle daralıp genişleyen, kıvrımlı ve eğimli bir şekilde oluşmuş, sağır duvarlara sahip yapılarla çevrelenmiştir. (Günaydın ve Altunkasa, 2019). Batman Hasankeyf yerleşiminde iç kale bölümü topografyaya uygun olarak, teras şeklinde yapılan konutlardan oluşmaktadır (Tümer, 2022). Kentin iç kısmındaki kamu ve anıtsal yapılar genellikle düz alana konumlandırılmıştır. Ayrıca ticari alanlar ve konutlar bitişik nizamda olacak şekilde topografyaya paralel yerleştirilmiştir (Ayçam ve ark., 2022). Çalışma kapsamında ChatGBT programı aracılığıyla geleneksel kent dokusu ve toplu konut alanına ilişkin şematik gösterimler oluşturularak, karşılaştırmalı olarak Tablo 2'de değerlendirilmiştir.

Tablo 2: Örneklem alanların kentsel doku özelliklerinin değerlendirilmesi

Yer	Geleneksel Kent Dokusu Şematik Gösterimleri*	Toplu Konut Alanı Şematik Gösterimleri
Diyarbakır / Maliye Konutları		
	Geleneksel kent dokusundaki gibi organik sokak dokusu bulunmamakta, birbirini dik kesen sokak yapısı bulunmaktadır. Geleneksel kent dokusu içerisinde sosyal donatı alanları yok denecek kadar az bulunurken, toplu konut alanında park, oyun alanı ve otoparkların yeterince olduğu görülmüştür.	

Şanlıurfa / Maşuk Toplu Konutları		
Mardin / Merkez Kentisel Dönüşüm ve		
Gaziantep / Kuzeyşehir Projesi		

Geleneksel kent dokusundaki gibi mahalle konsepti dikkate alınarak yaya öncelikli tasarım ilkeleri uygulanmıştır. Toplu konut alanında park, oyun alanı ve otoparkların geleneksel kent dokusuna göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Mardin geleneksel konut dokusu eğimli bir arazi üzerinde iken, toplu konut alanı düz bir zeminde birbirini dik kesen sokaklardan oluşmaktadır. Konutlar arasında park alanları ve otoparklar bulunmaktadır.

Geleneksel mahalle konsepti dikkate alınarak yatay mimari yaklaşımı ile yapılmıştır. Merkezde bulunan kamu yapılarının etrafında organik bir sokak dokusu oluşturulmuştur. Bu özellikleri bakımından geleneksel kent dokusuna benzerlik göstermektedir. Toplu konut alanında park,oyun alanı ve otoparkların geleneksel kent dokusuna göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Batman / Hasankeyf Toplu Konut		
	Hasankeyf yukarı şehirdeki sokak dokusu organik şekilde oluşurken, toplu konut alanındaki sokaklar diyagonal bir şekilde oluşmuştur. Toplu konut alanında park, oyun alanı, kamu yapıları ve otoparkların geleneksel kent dokusuna göre daha fazladır.	
*Şematik gösterimlerin oluşturulmasında URL-13-14-15-16-17-18-19 web adreslerindeki görseller kullanılarak ChatGBT programından yararlanılmıştır.		

Örnekleme alanlara ait geleneksel konut dokusundan farklılaşan ve benzeşen yönler Tablo 3'te özet halinde verilmiştir.

Tablo 3: Örnekleme alanların konut özelliklerinin değerlendirilmesi

Diyarbakır / Maiye Konutları	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel kent dokusundaki konutlar bazalt taşı ve yığma yapımla yapılırken TOKİ konutlarında bazalt taşı cephe kaplaması olarak kullanılmıştır. • Geleneksel konutların duvarları TOKİ konutlarına göre kalındır. • TOKİ konutlarının kat yüksekliği hepsinde zemin+4 şeklinde yapılırken geleneksel konutların değişmektedir. • Geleneksel konutlarda iklime göre yönelme yapılırken, TOKİ konutlarında yapılmamıştır. Ayrıca avlu, süs havuzu ve eyvan gibi öğeler TOKİ konutlarında bulunmamaktadır.
Şanlıurfa / Maşuk Toplu Konutları	<ul style="list-style-type: none"> • Konutları geleneksel konut dokusuna benzetmek amacıyla cephelerde kalker taşı kaplama olarak kullanılmıştır. • Konutların kat yükseklikleri geleneksel konut gibi değişkenlik göstermektedir. • Geleneksel evlerde iklimlendirme için kullanılan avlu, süs havuzu ve eyvan gibi öğeler TOKİ konutlarında bulunmamaktadır.
Mardin / Merkez Kent Dönüşüm ve Gelişim Projesi	<ul style="list-style-type: none"> • Mardin geleneksel konutları yığma yapımla ve kalker taşı kullanılarak yapılmıştır. TOKİ konutları ise tünel kalıp sistemle ve beton kullanılarak yapılmıştır. Konutlarda kalker taşı cephe kaplaması olarak kullanılmaktadır. • TOKİ konutlarında 2+1, 3+1 gibi plan düzenlemeleri görülürken, Mardin geleneksel konutlarında plan tipi olarak L ve U formları bulunmaktadır. • TOKİ konutlarında avlu, süs havuzu ve eyvan gibi öğeler yoktur. • TOKİ konutlarının kat yüksekliği zemin+3 ve zemin +4 şeklindedir. • Mardin geleneksel konutlarında kullanılan kemer TOKİ konutlarında süs öğesi olarak kullanılmıştır.
Gaziantep / Kuzeyşehir Projesi	<ul style="list-style-type: none"> • TOKİ konutlarında tünel kalıp sistemle yapılmıştır. Yapım malzemesi betondur. TOKİ konutlarının cephe kaplamalarında geleneksel konut dokusunda bulunan bazı taşlar kullanılmıştır. • Avlu, süs havuzu ve eyvan gibi öğeler TOKİ konutlarında bulunmamaktadır. • TOKİ konutlarının kat adetleri birbirinden farklıdır. Geleneksel konutlardaki gibi değişkenlik göstermektedir.
Batman / Hasankeyf Toplu Konut Alanı	<ul style="list-style-type: none"> • TOKİ konutlarında yapı malzemesi beton kullanılmıştır. Tünel kalıp yapımla yapılmıştır. Geleneksel dokuda bulunan konutlar ise oyma tekniği ve doğal malzeme kullanılarak yapılmıştır. Geleneksel konutlarda kullanılan malzemeler TOKİ konutlarında kaplama olarak kullanılmıştır. • Geleneksel mimaride bulunan kemer, tonoz ve kubbeler TOKİ konutlarının cephelerinde kullanılmıştır.

Seçilen beş şehirdeki geleneksel kent dokuları incelendiğinde, sokakların organik biçimde oluştuğu, konutların topografyaya uyumlu şekilde inşa edildiği ve dar sokakların yaygın olduğu görülmüştür. Yöresel mimari dikkate alınarak tasarlanan TOKİ konutlarından Şanlıurfa ve Gaziantep örneklerinde ise mahalle kurgusuna ve geleneksel sokak yapısına önem verildiği, yaya öncelikli yerleşim anlayışının ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak bu örneklerdeki sokak genişlikleri, geleneksel kent dokusundaki sokak genişliklerinden farklılık göstermektedir. Diyarbakır, Mardin ve Batman örneklerinde ise mahalle kurgusunun göz ardı edildiği ve birbirini dik kesen sokaklardan oluşan bir yerleşim düzeninin planlandığı görülmektedir.

Diyarbakır, Şanlıurfa, Mardin Gaziantep ve Batman kentlerinin geleneksel kent dokularında park, bahçe alanı, oyun alanı, spor alanı gibi sosyal donatı alanları çok az bulunmaktadır. Buradaki konutlarda genellikle eyvan ve avlu gibi açık ve yarı açık mekânlar mevcuttur. Yapılan TOKİ konutları örneklerinde ise sosyal donatı alanları konut blokları arasında daha organize bir şekilde planlanmıştır.

İncelenen TOKİ konutları tünel kalıp sistemle yapılmıştır. Yapım malzemesi betondur. TOKİ konutlarını yöresel mimariye benzetmek amacıyla geleneksel mimaride kullanılan kalker, bazalt gibi malzemeler yapıların cephe kaplamalarında kullanılmıştır. Ayrıca kemer, tonoz, kubbe gibi mimari öğeler cephe tasarımlarına entegre edilmiştir. Geleneksel konutlarda iklimlendirme için kullanılan avlu, süs havuzu ve eyvan gibi öğeler ve yapı yönlenmesi TOKİ konutlarında göz ardı edilmiştir.

Yapıların bulunduğu şehrin tarihini ve kültürünü yansıtması, kentte yaşayan insanların tarihi bilincini korumasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, incelenen örneklerden elde edilen sonuçlara göre TOKİ konutlarında aşağıdaki önerilerin dikkate alınması önemlidir:

- Cephe süslemeleriyle sınırlı kalan geleneksel konutlardaki yöresel mimari öğeler (avlu, eyvan gibi açık ve yarı açık mekânlar) planlara entegre edilmelidir.
- Yerel malzemelerin (taş, ahşap, bazalt, kalker vb.) kullanımı arttırılmalıdır. Böylece hem estetik hem çevresel sürdürülebilirlik sağlanabilir.
- Geleneksel mimaride kullanılan pasif iklimlendirme sistemleri (doğal havalandırma, yönlenme, gölgeleme vb.) kullanılmalıdır.
- TOKİ konutları termal konfor ve mikroiklim açısından yerel koşullara uygun olarak tasarlanmalıdır.

Sonuç olarak, yerel mimariyi esas alan toplu konut alanları kısmi olarak geleneksel kent ve konut dokusunu yansıtmaktadır. Özellikle iklimsel açıdan teknolojik gelişmeler paralelinde yerel mimari uygulamalarının artırılması büyük önem taşımaktadır. Yerel kimliğin giderek kaybedildiği kentlerde yöresel mimari özelliklerin kullanımı sosyo-ekonomik ve fiziksel sürdürülebilirlik açısından da fayda sağlamaktadır.

Dar ve orta gelirliilerin konut ihtiyacının giderilmesinde büyük rol oynayan toplu konut alanlarındaki yerel mimari uygulamalarının ülke genelinde yaygınlaştırılması kentlere özgü kimliğin korunması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akçal, M. (2010). *Şanlıurfa'da ekolojik konut tasarımı önerisi* (Yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akkoyunlu, Z. (1998). *Geleneksel Urfa evlerinin mimari özellikleri* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alioğlu, E. F. (2000). *Mardin şehir dokusu ve evler*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Ayçam, İ., Kalak, M., & Yılmaz, E. (2022). Eski Hasankeyf ve Yeni Hasankeyf konutlarının ekolojik mimarlık kriterleri kapsamında karşılaştırılması. *Online Journal of Art and Design*, 10(2), 52–75.
- Bekleyen, A., & Dalkılıç, N. (2011). The influence of climate and privacy on indigenous courtyard houses in Diyarbakır, Turkey. *Scientific Research and Essays*, 6(4), 908–922.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences* (4th ed.). Allyn and Bacon.
- Birlik, S. (2002). Kentsel kimlik değişimi; Trabzon/orta iç kale. *Adana Kent Konseyi, Adana*, 124-138.
- Büyükçam, S. F., & Zorlu, T. (2018). Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel konutlarında mahremiyet. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 8(2), 422–436.
- Büyükkırcalı, M. (2019). *Şanlıurfa kent merkezinde kabaltılar üzerine tipolojik bir değerlendirme* (Yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Dalkılıç, N., & Aksulu, İ. (2004). Midyat geleneksel kent dokusu ve evleri üzerine bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), 313–326.
- Dikici Köseoğlu, B., & Aydın, D. (2009). Müstakil konut alanlarında morfolojik ve bağlamsal değişim: Konya Meram öğretmen evleri. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 110-123.
- Erçetin, S. (2020). Geleneksel Urfa evlerinde çıkma. *Akdeniz Sanat*, 14(26), 151–168.
- Ergin Oruç, Ş. (2017). Diyarbakır Suriçi bölgesindeki geleneksel konut mimarisinde iklimsel faktörlerin rolü. *DÜMF Mühendislik Dergisi*, 8(2), 383–394.
- Erman, O., & Geyyas Gören, L. F. (2022). Konut ve kültür ilişkisi bağlamında Gaziantep geleneksel konutunda üretimin mekâna yansımaları. *Millî Folklor*, 135, 173–189.

- Gezinmez, G. (2019). *Gaziantep tarihi evlerinin doğal aydınlatma açısından incelenmesi: Gaziantep Bey Konağı ve Aynur Hanım Konağı örnekleri* (Yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Glassie, H. (1990). Architects, vernacular traditions, and society. *Traditional Dwellings and Settlements Review*, 2, 9–21.
- Günaydın, A. S., & Altunkasa, M. F. (2019). Tarihî kent merkezlerinin koruma ve geliştirme stratejilerinin belirlenmesi: Gaziantep örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 51–70. <https://doi.org/10.29029/busbed.533414>
- Güzel, A. (2013). Coğrafi özellikleri bakımından Anadolu şehirlerindeki geleneksel konutlar: Şanlıurfa örneği. *Turkish Studies*, 8(12), 569–590.
- ICOMOS. (2013). *ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi 2013*. https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf
Erişim tarihi: 22.07.2025
- İsen, Z. (2014). *Hasankeyf'in şehircilik tarihi* (Yüksek lisans tezi). Batman Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Batman.
- Kalak, M. (2018). *Siverek geleneksel yerleşimini biçimlendiren mekânsal öğeler* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kalak, M., & Bakar, S. (2021). Geleneksel Mardin'den yeni Mardin'e: Ayrışma, kimliksizleşme, aidiyetsizlik. *Euroasia Journal of Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences*, 8(14), 65–85.
- Karaçizmeli, M. (2011). *Urfa ili geleneksel konut yapılarının malzeme ve plan tipi farklılıklarının iklimsel performans açısından değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kısa Ovalı, P., Delibaş, N. (2016). Yerel mimarinin sürdürülebilirliği kapsamında Kayaköy'ün çözümlemesi. *Megaron*, 11(4):515-529.
- Koç, C. (2018). Canan Koç kişisel arşiv.
- Koç, C. (2019). Turizmin Mardin eski kent dokusuna etkisi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 28(2), 165–178.
- Kuban, D. (1995). *The Turkish Hayat House*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Numan, T., & Owen, D. (2011). *İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri altında kalacak arkeolojik ve kültür varlıklarını kurtarma projesi 2002 yılı çalışmaları*. Ortadoğu Teknik Üniversitesi & Tarihî Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi, Ankara.
- Özbek, H. (2004). *Gelenekselden türeyen çağdaş Mardin konut yerleşimi* (Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul). Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir.

- Özdemir, M., & Tuti, G. (2023). Nitel araştırma desenleri: Metodolojik bir temellendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 217-235.
- Özyılmaz, H. (2017). Geleneksel Diyarbakır evlerinde toplumsal yapıya bağlı gelişen fiziki değişimler. *DÜMF Mühendislik Dergisi*, 8(2), 371-382.
- Parvaresh, H. (2013). *Mekânsal kurgu özellikleri açısından İran, Yazd – Türkiye, Şanlıurfa geleneksel konutları üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Perker, Z. S., & Akıncıtürk, N. (2011). Geleneksel konutlarda fiziksel değişim: Bursa’da üç örnek yapı. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 16(1).
- Septirina, S.N., Takeo, O., Satoru, K. (2016). Conservation of historical architecture in Malioboro street, Yogyakarta city. *Indonesia.- Social and Behavioral Sciences*, 225,259-269.
- Suna Gider, K. (2024) Kübra Suna Gider kişisel arşiv.
- Taşçıoğlu, S. (2020). Gaziantep ve Antakya kentsel sit alanlarının geleneksel doku ve mekânsal gelişim açısından karşılaştırılması. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 22(2), 367-381.
- Tural, M. M. (2019). *Mardin geleneksel yerleşim dokusunun kentsel dış mekân kullanımları bağlamında incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tümer, Ş. (2022). Hasankeyf Kalesi’nden üç konut örneği. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 26, 231-242. <https://doi.org/10.22520/tubaked2022.26.012>
- Wang, H.,Ye, Y., Zhu, Y., Zhang, H. (2025). Rethinking the basic plan types of architecture, *Frontiers of Architectural Research*, <https://doi.org/10.1016/j.foar.2025.08.006>
- Yıldırım, M. (2016). Diyarbakır Suriçi geleneksel evlerinde koruma sorunları ve çözüm önerileri. *Tasarım + Kuram*, 3(5), 87-94. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.240772>
- Yılmaz, E. (2019). *Geleneksel mimari verilerin sürdürülebilirlik anlamında incelenmesi: Hasankeyf örneği* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Yin, R. K. (1994). Discovering the future of the case study. Method in evaluation research. *Evaluation Practice*, 15(3), 283-290.
- URL-1: <https://www.toki.gov.tr/haber/tokiden-diyarbakira-277-konut> Erişim tarihi: 08.03.2024
- URL-2: <https://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler/5966> Erişim tarihi: 21.07.2025
- URL-3: <https://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler/2749> Erişim tarihi: 15.10.2024
- URL-4: <https://www.toki.gov.tr/haber/gaziantep-kuzeysehire-727-yeni-konut> Erişim Tarihi: 9.10.2024

- URL-5: <https://www.tokihaber.com.tr/haberler/toki-yeni-ve-modern-bir-hasankeyf-insa-etti/>
Erişim tarihi: 15.10.2024
- URL-6: <https://www.mardin.bel.tr/mardin-evleri> Erişim tarihi: 21.07.2025
- URL-7: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/gezilecekyer/tarihi-atep-eleri#:~:text=Antep%20evleri%20genellikle%20iki%20katl%C4%B1d%C4%B1r,baz%C4%B1%20renkli%20ta%C5%9F%20cinsleri%20kullan%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F%C4%B1r> Erişim tarihi: 10.10.2024
- URL-8 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/gezilecekyer/tarihi-atep-eleri> Erişim tarihi: 21.07.2025.
- URL-9. <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/fatih.altug/64131/14.%20haftaNITEL%20ARAşTIRMA%20YÖNTEMLERİ.pptx> Erişim tarihi: 10.01.2026.
- URL-10: <https://www.toki.gov.tr/proje-gorselleri/%C5%9Eanl%C4%B1urfa%20Ma%C5%9Fuk> Erişim tarihi: 04.04.2024.
- URL-11: <https://www.toki.gov.tr/uygulama/proje-gorselleri/mardin-merkez> Erişim tarihi: 15.10.2024.
- URL-12 Google Earth, <https://maps.google.com/intl/tr/earth/> Erişim tarihi: 12.11.2024.
- URL-13: <https://www.toki.gov.tr/proje-gorselleri/Batman%20Hasankeyf> Erişim tarihi: 11.10.2024.
- URL-14: <https://www.tokihaber.com.tr/haberler/toki-yeni-ve-modern-bir-hasankeyf-insa-etti/>
Erişim tarihi: 11.10.2024
- URL-15: <https://www.alamy.com/historical-city-of-hasankeyf-batman-turkey-in-2020-it-was-flooded-due-to-the-dam-image499143858.html> Erişim tarihi: 14.01.2026.
- URL-16: <https://blog.themoosebay.com/seyahat/mardin-mezopotamyanin-bozkirlarinda-sari-taslarla-bezenmis-sehir/> Erişim tarihi: 14.01.2026.
- URL-17: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1586166904842590> Erişim tarihi: 14.01.2026.
- URL-18: <https://tr.pinterest.com/pin/737464507768440389/> Erişim tarihi: 14.01.2026.
- URL-19: <https://www.eskiturkiye.net/2465/gaziantep> Erişim tarihi: 14.01.2026.